

Zygmunt Perz SJ. *Prawo i sumienie a zobowiązanie moralne*. Warszawa: „Bobolanum” 2001 ss. 199.

Człowiek w swej refleksji nad różnorodnie rozeznawaną, a także doświadczaną rzeczywistością nie może pominąć siebie oraz innych ludzi, szczególnie we wzajemnych relacjach. Wpisuje się tutaj w całe bogactwo widzenia siebie, zwłaszcza w kategoriach antropologicznych, a więc przede wszystkim w kategoriach niepowtarzalnej osoby. Takie spojrzenie wymaga jednak zawsze dynamiki dostrzegania siebie w całej, typowo ludzkiej, specyfice osobowej odpowiedzialności oraz niesionych wielorakich zobowiązaniach moralnych.

Szerokie, a zarazem i kompleksowe spojrzenie na człowieka mieści się szczególnie w refleksji teologii moralnej. Ta dyscyplina pochyla się nad nim, dotykając jednocześnie najtajniejszych głębin jego człowieczeństwa, zawsze jednak dostrzegając w nim podmiot wszelkich postaw moralnych, tak pozytywnych jak i negatywnych.

Oto znany i ceniony teolog moralista jezuicki, ks. prof. Z. Perz z Sekcji św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, udostępnił interesujące opracowanie dotyczące zagadnień prawa i sumienia. To szczególnie interesujące i godne uwagi kompleksowe spojrzenie na człowieka, jakże bliskie niezależnie od innych przesłanek, np. ideologicznych, religijnych, prawniczych czy etycznych. To ostatecznie pytanie o osobę, jak to bardzo często akcentuje papież Jan Paweł II.

Całość książki otwiera wprowadzenie (s. 3-4). Następnie studium podzielono na dziesięć rozdziałów (s. 5-174). Wreszcie zamieszczono wykaz skrótów (s. 176) oraz bibliografię (s. 177-196) i spis treści (s. 197-199).

Pierwszy rozdział opatrzony został tytułem: *Powołanie człowieka przez Boga a prawo moralne* (s. 5-11). To wstępne wskazania wokół normatywnego znamienia powołania człowieka. Natomiast kolejny rozdział poświęcony został prawu jako moralnemu zobowiązaniu obecnemu w całych dziejach zbawienia (s. 12-23). Autor rozpoczyna od rzeczywistości raju, a kończy na Prawie Chrystusowym. Dostrzega i wyraźnie rozróżnia obydwa przymierza, Stare i Nowe.

Trzeci rozdział koncentruje się na rodzajach prawa Bożego (s. 24-42). Systematycznie wyróżnia tu prawo wieczne, naturalne i boskie prawo stanowione. Szczególne miejsce zajmuje Dekalog i jego zobowiązania moralne. *Poznanie zobowiązania zawartego w prawie Bożym* to tytuł kolejnego rozdziału studium ks. Z. Perza (s. 43-61). Tu widać czynniki poznawcze tak naturalne, jak i nadprzyrodzone. Oczywiście, ważne jest rozeznanie samej osoby poznającej. Wreszcie wskazano tutaj jeszcze na relacje między Magisterium Kościoła a moralnością, co mieści się m.in. w szerokiej kwestii odniesienia do autorytetu.

W kolejnym rozdziale wskazano na „normy ogólne jako prawo moralne” (s. 62-75). Jawią się one jako swoisty probierz moralności. Oczywiście chodzi tu np. o ich poznanie, zobowiązania, rodzaje czy wiążącą moc. Szósty rozdział koncentruje się

na prawie stanowionym przez człowieka (s. 76-90). Dotyczy zatem prawa ludzkiego. Jednak ważne jest, aby posiadało ono pewne przymioty, aby było słuszne. Można tu wyróżnić wiele rodzajów, a jednocześnie pytać o jego normatywność, która ma jednak swoje granice.

Sumienie jako moralnoreligijne usprawnienie człowieka to tytuł kolejnego rozdziału studium ks. Z. Perza (s. 91-107). Podstawowe przesłanie znajduje się w Biblii, a następnie jest rozwijane w Magisterium Kościoła. Sumienie staje tu jako „ośrodek i sanktuarium” człowieka. Wymaga ono formacji, jednak przy poszanowaniu jego wolności. Następnie Autor pyta o relację głosu sumienia do zobowiązań moralnych (s. 108-125). Sumienie jest aktem rozumu praktycznego, a jednocześnie głosem Bożym w człowieku. Ostatecznie głos sumienia jawi się jako podmiotowa norma moralności.

Kolejny rozdział opatrzony został tytułem *Prawda i pewność głosu sumienia* (s. 126-143). To ważne pytanie o relacje do prawdy. Natomiast pewność sumienia staje wobec jego normatywności oraz własnej pewności. Nie można jednocześnie pomijać zwyczajnej roztropności. Ostatni rozdział prezentowanej rozprawy nosi tytuł: *Zachowanie prawa w duchu Ewangelii* (s. 144-174). Autor pyta o relacje między prawem Bożym a wolnością człowieka. Aby je zachować, niezbędna jest łaska i to w wolnej współpracy. Ostatecznie wszystko winno prowadzić do doskonałości.

Prezentowana praca ukazała się w serii „Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie. Sekcja św. Andrzeja Boboli BOBOLANUM”, którą redaguje ks. prof. dr hab. Józef Kulisz SJ, długoletni dziekan tegoż wydziału.

Oto znany i ceniony jezuicki teolog moralista wydał kolejne opracowanie jednego ze szczegółowych zagadnień teologii moralnej fundamentalnej. Wcześniej ukazała się m.in. praca *Życie dla życia. Wezwanie Boże i zadanie człowieka* (Warszawa 2000). Jest on także redaktorem oraz autorem innych opracowań zbiorowych (np. *Grzech i nawrócenie a Sakrament Pokuty*. Warszawa 1999). We wszystkich pracach widać duże doświadczenie dydaktyczne, można bowiem sądzić, iż publikacje te w znacznym stopniu są efektem długoletniej działalności profesorskiej w uczelniach jezuickich.

Jak wskazuje we wprowadzeniu sam Autor „podjęte opracowanie zawiera propozycję odpowiedzi na postawione pytania, w oparciu o rozum oświecony wiarą i nauczanie przekazywane w społeczności Kościoła. Punkt wyjścia stanowi zobowiązanie człowieka wyrażone obiektywnie w prawie Bożym, które ujawnia się w przyrodzonym i nadprzyrodzonym porządku moralnym, wynikającym z dzieła stworzenia i zbawienia człowieka” (s. 3). To zatem wielki plan – jak się wydaje po lekturze – faktycznie już zrealizowany, i to ze znacznym powodzeniem. Znaleźć bowiem można dość ciekawe propozycje odpowiedzi czy wyjaśnień.

Warto zauważyć, że zamieszczona na końcu książki dość obszerna bibliografia podzielona została na bardziej szczegółowe zbiory. Są to następujące bloki: 1. Materiały źródłowe; 2. Opracowania podręcznikowe; 3. Literatura przedmiotu. Taki układ pozwala bardziej wyraźnie rozeznaczyć rangę przywoływanych czy wskazywanych elementów bibliograficznych, tak w sensie źródłowym, jak i literatury.

Stosunkowo liczne „cytaty z współczesnych dokumentów Magisterium umożliwiają bezpośredni kontakt z oficjalnym nauczaniem Kościoła, a zestaw literatury

przedmiotu wskazuje polskie publikacje na temat omawianych zagadnień” (s. 3). Tak sądzi Autor i z taką opinią można się tylko całkowicie zgodzić. Więcej, ta bezpośrednia szansa obcowania z oryginalnymi tekstami nauczania Kościoła stawia bezcenną, wręcz unikalną możliwość jednoznacznego doświadczenia bogactwa trwania Objawienia, także w wyrazie jego ciągle pogłębianych interpretacji.

Szkoda, że na końcu książki zabrakło pewnego podsumowania czy zakończenia. To mogłoby stanowić interesujące zamknięcie całości proponowanych badań. Więcej, to szansa bardziej syntetycznego wskazania na ewentualne dalsze propozycje badawcze, tu bowiem konieczne są dalsze poszukiwania.

W sumie do rąk polskiego czytelnika trafiło interesujące opracowanie, zapewne wielokrotnie sprawdzone w długoletniej praktyce dydaktycznej, zwłaszcza w jezuickich zakładach naukowych w Polsce. Pytania o kwestie prawa i sumienia pozostają jednak ciągle aktualne i twórcze. Więcej, dość jednoznacznie dostrzega się wspólnie pewne ożywienie w tym względzie. Ostatecznie bowiem tak prawo, jak i sumienie stają zawsze jako jedne z podstawowych elementów antropologicznych, wobec wszelkich postaw i zobowiązań moralnych każdego człowieka.

Ks. Andrzej F. Dziuba